

Γλωσσάρι Όρων

Κυκλαδίτικη Τυροκομία

αγ(κ)λιά (η): (Μύκονος) εγκάρσια κομμένη νεροκολοκύθα (φλασκή, καρίκι) που χρησιμοποιείται σαν δοχείο (κουτάλα) μεταφοράς του γάλακτος στην τυροκομία. *Καρτούνα* στη Μήλο, *ακουλούμπι* στη Νάξο, *πατερίτσα* στην Κόρωνο Νάξου

αρμε(γ)ός (ο) και **κουργιαλός** (Κύθνος) (ο): κυλινδρικός με στενό στόμιο και καπάκι τσίγκινος κάδος για το άρμεγμα των ζώων και τη μεταφορά του γάλακτος

αφοτυριά (η): η νωπή ή ξερή αλατισμένη μυζήθρα στη Μήλο, το ανθότυρο

βουτίνα (η): κεραμική υδρία μεγάλου μεγέθους, με πλατύ στόμιο (κιούπι)

ζυμήθρα (η): η μυζήθρα (Μύκονος, Μήλος)

κασίδης (ο): το υπόλοιπο της μανούρας που μένει στο καζάνι, καθώς τη βγάζει ο τυροκόμος και τη ρίχνει στο τυροβόλι (Μήλος).

κλώστρα(η): στην Κύθνο το πρώτο γάλα (3 μέρες μετά τη γέννα)

κοπέλι(το): έμμισθος βοηθός του αγρότη, μυλωνά κ.ά.

λάινας (ο): μεγάλο λαϊνί, βουτινάκι, βουτινάρι, χωρητικότητας πέντε οκάδων

λόξυγγας (ο): τρύπα στη λιθοδομή του κελαριού, για να αερίζεται (Άνδρος).

μάντρα (η): μαντροκαθήσι, μαζωμός, η εγκατάσταση των βοσκών, που αποτελείται από το προβόλι, ένα μεγάλο χωράφι, το μητάτο, λιθόχτιστο σπιτάκι όπου τυροκομούν και φυλάνε τα τυροκομικά σκεύη και προϊόντα και την αρμεμόμαντρα όπου αρμέγουν τα γιδοπρόβατα.

μέλλα (η): το καϊμάκι που μαζεύεται στο χαρανί πάνω από το γάλα όταν κρυώσει.

μουλί (το): προστόμαχος, το μέρος του στομαχιού ενός βυζανιάρικου (2-3 εβδομάδων) ριφιού το οποίο χρησιμοποιούσαν για την πυθιά (ζωική πυθιά).

μπουρνιά (η): πήλινο δοχείο (κιουπάκι, βουτινάρι, ζάρα), όπου ωριμάζει και φυλάσσεται το τυρί στην Άνδρο και στην Κύθνο (μπουρνιά).

μυζήθρα (η): πέραν του γνωστού τυριού, η (μη εμπορική) ονομασία της κοπανιστής στη Μύκονο παλιά αλλά και στην Τήνο

ξύαλα (το): (Νάξος) ξυάλι, αξυάλι, ξινόγαλο (Μύκονος, Αντίπαρος)

πετροτύρι (το): μαρμάρινη στρογγυλή γαβάθα με τρύπα (για την απορροή του τυρόγαλου) και μαρμάρινο στρογγυλό καπάκι, όπου παράγεται το τυρί πέτρωμα.

πήξιμο (το): η μεταβολή υγρού σε στερεό, όπως το γάλα σε ξινόγαλο και ακολούθως σε τυρί. «Πήζομε το γάλα, το σουβαλιάζομε, στραγγίζ', φεύει ο τυρόγαλας...» (βλ. Μυκ.)

πλύστρα (η): (Κύθνος) μεγάλη πέτρα για να πιέζεται το τυρί να φύγει ο τυρόγαλος.

πράματα (τα): ζα, πρόβατα

πρωτογαλιά (η): (πήξιμο της κλώστρας σε τυρί, θεωρείται προϊόν πολυτελείας και προσφέρονταν στους *αρχόντους* του χωριού: παπάδες, δασκάλους, γιατρούς κ.ά.)

σκινόφουντα (η): φούντα από τρυφερούς βλαστούς σκίνου, εμβαπτισμένη σε τσίρο (απόγαλο, ορρό, τυρόγαλο), κρεμασμένη σε επίκαιρα σημεία ως παγίδα για τις μύγες.

ταράχτης (ο): ταραχήτης, ξύλινος αναδευτήρας, με σφηνωμένα ακτινοειδώς μικρά κομμάτια καλάμι στο κάτω άκρο του, ή ξύλο αγριελιάς με μικρή φούντα από κλαδάκια στο κάτω μέρος, με το οποίο ανακατεύουν το γάλα στο καζάνι, κατά την παρασκευή της μανούρας, του αρσενικού κ.λπ. (Μήλος, Νάξος)

τέστο (το): πήλινος δίσκος που συλλέγει τα υπολειπόμενα υγρά του τυριού, όταν αναποδογυρίζεται εντός του η μπρουνιά (Κύθνος).

τουλούμι (το): ασκί

τσακμακάς (ο): η πυροστιά (Άνδρος)

(τ)σουβαλάκι, τσαντίλα, ξυαλοσάκκουλο(το): μέτριου μεγέθους σακκούλι, τουλπάνι

τυροβόλι (το): πλεκτό καλούπι από βούρλα, για να στραγγίξει και να πάρει σχήμα το τυρί, τρεβόλι στη Νάξο, τσημίσκι ή σκημίσκι (Νάξος), καλαθούνα και μαλαθούνη (Τήνος).

τυρόγαλο (α) (το): τυρόγαλας, τυρόλας, τυρόαλα, τυρόκος, τσίρρος, αποτσίρι, το υδαρές υπόλειμμα που μένει μετά το πήξιμο του γάλακτος.

τυροκομειό(ς) (ο): πρόχειρο αγροτικό τυροκομείο, συχνά σε απομακρισμένη περιοχή, σε παραγκαιριές και κτήματα βοσκής, επίσης η τέχνη και τα προϊόντα της τυροκομίας, μητάτο

τυρόσκαμνος (ο): μαρμάρινη πλάκα, ξύλινη σήμερα, όπου τοποθετούνται τα τυροβόλια να στραγγίσει ο τυρόγαλος και να φύγει από περιμετρικό αυλάκι που καταλήγει σε σημείο εκροής προς έναν τενεκέ.

φανάρι (το): μεταλική, κρεμαστή συνήθως κατασκευή, με ράφια, πορτάκι και σίτα γύρω-γύρω, για το στέγνωμα, την φύλαξη/προστασία των τυριών, αλλά και άλλων τροφίμων από έντομα, τρωκτικά κ.ά.

χαρανί (το): καζάνι, χάλκινο σκεύος για μαγείρεμα και για την θέρμανση του γάλατος στην τυροκόμηση.

χωριό (το): κατοικία, η αγροικία με το σύνολο των γύρω αγροτικών και κτηνοτροφικών εγκαταστάσεων.